

УДК 374.015.31:[17.022.1-029:7:784.9.091]9043.5)

Кун Лінжань

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0009-0009-4863-3302

DOI 24139/2312-5993/2024.03/277-285

ХУДОЖНЬО-ВИКОНАВСЬКІ ЦІННОСТІ ПІДЛІТКІВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті актуалізовано проблему формування художньо-виконавських цінностей учнів у процесі співацького навчання в позашкільній діяльності. Розкрито поняття «цінностей», «ціннісні орієнтири», «художні цінності», «художньо-виконавські цінності». Підкреслюється роль ціннісних світоглядних орієнтирів у розвитку духовної культури підростаючого покоління. Обґрунтовуються широкі можливості позашкільної освіти задля практичного усвідомлення мистецьких явищ. Формування художньо-виконавських цінностей відбувається під впливом різних форм музично-виконавської діяльності. Констатовано важливе місце співацького навчання у з'ясуванні питань формування цінностей підлітків у напрямі усвідомлення різноманітності музичних композицій, оцінювальних підходів до них, створення власного «художньо-виконавського фонду» на основі осягнення високоякісних зразків музики.

***Ключові слова:** художньо-виконавські цінності, особистість, музично-естетичний розвиток, підлітки, позашкільна діяльність, співацьке навчання.*

Постановка проблеми. Неоднозначні реалії сьогодення спричиняють необхідність переосмислення специфіки освітніх процесів з метою становлення духовно розвиненого українського суспільства. За таких обставин, формування особистості з суспільною активністю, творчою установкою, усталеними ціннісними орієнтирами є важливим аспектом означеного процесу.

Слід підкреслити, що проблема врахування можливостей аксіологічного підходу, сутність якого становлять цінності, ціннісні орієнтири, має резерви щодо остаточного з'ясування.

Аналіз актуальних досліджень. Опрацювання наукового доробку обраної тематики за О. Щолоковою, свідчить про те, що ціннісні орієнтації вважаються одним із основних пріоритетів сформованості культури; з позицій О. Ростовського, О. Рудницької ціннісні орієнтири розглядаються в контексті розвитку музичного сприйняття; за концепцією В. Бутенка, І. Зязюна цінності досліджуються в процесі естетичного ставлення до дійсності та мистецтва. Загалом, опрацювання наукових джерел доводить, що в теорії та практиці накопичений досвід формування ціннісних орієнтирів особистості. Проте, певні аспекти даної проблеми вимагають уточнення. Зокрема, формування цінностей учнів, в тому числі, – художніх та виконавських цінностей.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні проблеми формування художньо-виконавських цінностей учнів підліткового віку під час музичного навчання.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на те, що провідним завданням мистецької освіти є розвиток особистості здобувача освіти, формування системи його цінностей (особистісних, професійних, суспільних, культурних та ін.), значення мистецтва у цій площині важко переоцінити.

Зважаючи на те, що в мистецтві, як в особливій формі відображення дійсності, художньому естетичному феномені, відображається краса навколишнього та внутрішнього світу людини через осмислення категорій «краса», «гармонія», «довершеність» та ін., особливості опанування ним пов'язані з його багатогранним впливом на свідомі та півсвідомі процеси людини, її емоційно-чуттєву сферу, мислення й потреби. Здійснюється формування в учнів ціннісних мистецьких світоглядних орієнтацій, розвиток комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей і способів художньої діяльності, виховання потреби у творчому самовираженні та самовдосконаленні.

Ураховуючи це, важливою проблемою є формування художньо-виконавських цінностей підлітків у процесі співацького навчання в позашкільній діяльності. Безперечно, мистецька освіта підростаючого покоління базується на взаємодії різних видів мистецтва, на чому наголошують Л. Масол, Г. Шевченко, О. Комаровська та ін.

У Законі України «Про освіту» зазначається, що освіта може здобуватися в межах формальної, неформальної, інформальної освіти, що забезпечує формування компетентностей у певній сфері у процесі навчання. У Законі «Про позашкільну освіту» зазначено, що система позашкільної освіти – це освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні заклади позашкільної освіти, гуртки, клуби, культурно-освітні, науково-пошукові об'єднання та ін., а також відповідні органи управління позашкільною освітою та інші суб'єкти освітньої діяльності, що надають послуги в системі позашкільної освіти (Закон).

Крім того, слід вказати, слід вказати, що позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що набувають учні в закладах позашкільної освіти під час позашкільної діяльності. У процесі позашкільної діяльності формуються вміння та навички за інтересами, забезпечується потреба особистості у творчій самореалізації, в

інтелектуальному, духовному, фізичному розвитку, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань вихованців.

Заклади позашкільної освіти функціонують у формі центрів, клубів, палаців, станцій, студій, шкіл мистецтв, малих академій мистецтв та ін. творчі об'єднання закладу позашкільної освіти розмежовують за такими рівнями, як: початковий, що включає творчі об'єднання загальнорозвиваючого спрямування, які сприяють вивченню здібностей, обдарувань учнів та розвивають їх інтерес до творчої діяльності; основний, який складається з творчих об'єднань, які розвивають стійкі інтереси вихованців, забезпечують надання знань, умінь і навичок, що може стати у нагоді у подальшій професійній орієнтації; вищий, що складається з творчих об'єднань за інтересами для здібних і обдарованих учнів.

Організація позашкільної діяльності забезпечує художньо-естетичний розвиток формування творчих здібностей, практичного досвіду, оволодіння знаннями в сфері вітчизняної і світової культури та мистецтва. До того ж, мистецьке спрямування забезпечує набуття здобувачами спеціальних мистецьких виконавських компетентностей під час активної мистецької діяльності.

У нашому дослідженні вагомості набувають наукові винайдення Л. Паньків, яка досліджує засоби організації мистецької діяльності учнів в умовах позашкільної освіти. Вчена підкреслює, що широкі можливості задля практичного усвідомлення мистецьких явищ має позашкільна освіта. Адже, заняття учнів у різноманітних мистецьких гуртках, клубах, секціях мають суто практичну спрямованість та не обмежуються у часі. Звідси, – невичерпні можливості забезпечення індивідуального художньо-творчого розвитку кожної особистості. Крім того, позашкільна мистецька діяльність вимагає відповідних принципових положень її організації (Паньків, 2019).

О. Плохотнюк та С. Борисова наголошують на необхідності застосування різних форм позашкільної мистецької діяльності. Так, колективно-індивідуальні заняття вони обґрунтовують як ефективну форму здійснення музичної діяльності, особливо на початковому етапі ознайомлення з мистецькими явищами (Плохотнюк, 2015). Науковці доводять, що формування ціннісних орієнтацій школярів відбувається, зокрема, під впливом різних форм виконавської діяльності (в тому числі концертної). Створюються можливості для піднесеного

емоційного тону заняття, що сприяє зростанню артистизму учасників музично-виконавського колективу; поліпшення інформаційної насиченості заняття; взаємного творчого збагачення завдяки забезпеченню атмосфери мистецької співтворчості (Плохотнюк, 2015).

У роботах педагогів-музикантів питання духовного розвитку учнів посідає важливе місце, адже ефективність співацького навчання зумовлюється наявністю мистецьких цінностей, ціннісних орієнтирів, смаків та переваг підлітків. У даному дослідженні зосереджується увага на співацькому навчанні в позашкільній роботі як обов'язковому складнику формування художньо-виконавських цінностей вихованців. Це пояснюється тим, що під час співацького навчання відбувається збагачення виконавського досвіду, розширюється палітра їх емоційних переживань.

Як підкреслює Дун Хао, музичний розвиток підростаючого покоління розпочинається в позашкільних освітніх установах та в закладах дошкільної освіти, у яких закладається основа гуманістичного національного виховання, естетичного ставлення до самого себе та оточуючого світу (Дун Хао, 2022).

Зважаючи на зазначене вище, слід підкреслити, що організований процес музичного сприймання та усвідомлення музичних явищ з урахуванням вікових особливостей учнів виступає однією з найвагоміших передумов формування художньо-виконавських цінностей. Під віковими особливостями розуміються специфічні ознаки індивіда, особливості його психіки, що змінюються в ході здійснення вікових стадій розвитку. Вікові особливості реалізують особливий комплекс властивостей, з урахуванням мотиваційних, пізнавальних, емоційних характеристик. Особлива роль належить віковим особливостям під час навчання й виховання.

Підкреслимо, що підлітковий вік у нашому дослідженні становить науковий інтерес. Він характеризується якісними змінами, які відбуваються в їх психологічному, соціальному, фізіологічному розвитку. До того ж, такі зрушення відбуваються в пізнавальній та емоційній сферах і набувають вирішального значення у становленні особистості підлітка. У психолого-педагогічній літературі підлітковому вікові надаються ознаки складного, переломного періоду. Загальне зростання організму здійснюється більш швидко, ніж розвиток судинно-крової системи. Такі процеси спричиняють швидку втому,

різку зміну настрою, що вимагає дотримання особливого режиму в усіх видах діяльності підлітка, зокрема занять музичного мистецтва.

Метою музичного навчання в позашкільній діяльності є особистісний розвиток учня, збагачення його емоційно-естетичного досвіду в ході сприймання та інтерпретації творів музичного мистецтва, в музично-практичній діяльності, а також формування учнівських орієнтацій, потреби в творчій самореалізації та самовдосконаленні.

Школярі підліткового віку мають можливість опанувати характерні риси програмної та непрограмної, хорової, симфонічної, вокальної, інструментальної музики. Це сприяє усвідомленню загальнолюдських, естетичних та художніх цінностей у творах мистецтва музики різних жанрів. Розуміння особливостей музичної культури рідного краю, знання видатних митців України, розуміння особливостей музичних явищ ХХ – ХХІ століть (джаз, рок, поп, шансон, авторська пісня та ін.) сприяють формуванню художніх цінностей підлітків.

Опрацювання наукового доробку свідчить, що існують різні підходи до тлумачення понять «цінності», «ціннісні орієнтири». Так, «цінності» ототожнюються з потребами (А. Маслоу), особистісним сенсом (Г. Оллпорт), розумінням того, що підтримує здатність людини до життя (Е. Фромм), переконаннями, духовними явищами людського буття (М. Рокич). Крім того, цінності розуміються як утворення свідомості і самосвідомості людини, віддзеркалення актуальних життєвих потреб, виявлення інтересів, поглядів. Відтак, вивчення наукових джерел дає можливість вказати, що «цінності» доцільно представити у такій класифікації, як: духовні, соціальні, матеріальні. Серед духовних цінностей виокремлюються пізнавальні, естетичні, гуманістичні. Соціальні: повага, активність, прагнення до спілкування. Серед матеріальних: здоров'я, матеріальні блага (Кушнір, Розпутана, 2018).

М. Ярмаченко досліджує цінності як позитивну чи негативну значущість об'єктів довкілля для людини, класу, суспільства в цілому, що зумовлюються не їх властивостями самими по собі, а їх залученням у сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб, соціальних відносин; засоби оцінки цієї значущості виявляються в моральних принципах, ідеалах, установках. Тобто, за позицією вченого, цінності визначаються як психічні об'єкти, джерелом яких слугують людські почуття, ставлення, інтереси та ін.

Прекрасне і неповторне, добро і зло є оцінкою людиною певних предметів, явищ, вчинків. Предмет характеризується аксіологічністю,

коли суб'єкт виявляє до нього схильність, надає йому перевагу (Миропольська, 2021). Проблему цінностей, з точки зору об'єктивістського погляду, розробляли В. Дільтей, Ф. Адлер та ін., та підкреслювали, що на основі того, що люди цінують, не можна обґрунтувати, що ж варте поцінування. Н. Миропольська зазначає, що цінності є реальним життєвим простором, що вміщує багато вимірів і всі вони стосуються життя, запитів і надій людини (Миропольська, 2021).

Зважаючи на те, що особистості притаманне ціннісне сприйняття світу, з урахуванням особистісних уподобань, смаків, потреб процес формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти є на часі. Отже, цінності вважаються стійкими переконаннями людини, які зумовлюються ідеальними моделями значущості об'єктів оточуючого світу. У цінностях віддзеркалюються важливість, значущість різних явищ матеріального та духовного життя. Слід підкреслити, що ціннісні орієнтації – є складними утвореннями, що віддзеркалюють різні рівні й форми взаємодії суспільного та індивідуального в особистості й розуміння нею процесів оточуючого світу.

«Ціннісні орієнтації» за У. Томасом і Ф. Знанецьким, дають можливість індивіду засвоювати основні соціальні цінності і використовувати їх у житті. В галузі мистецької освіти цінності та ціннісні орієнтації розглядаються у зв'язку з проблемою розвитку духовної культури, духовних потреб, інтересів, оцінок (В. Бутенко, О. Олексюк, О. Рудницька та ін.). науковці зазначають, що залучення школярів до музичного мистецтва сприяє розвитку їх духовної культури, оцінювального ставлення до художніх явищ, становленню художніх цінностей. Спів, зокрема, хоровий є найбільш дієвою формою залучення дітей до музичного мистецтва. Адже, беззаперечно, твори мистецтва сприяють виникненню естетичної насолоди, накопиченню мистецько-естетичного досвіду, розвитку емоційно-образного мислення. Як зазначено в першоджерелах, художні цінності – це твори мистецтва, що витримали перевірку часом і запрограмовані на різні обставини й часи, те, що бездоганне і вічне (Миропольська, 2021). Художні цінності не зникають, змінюються тільки акценти. Вони актуалізуються завдяки конотації, яка забезпечує новий, відповідний певному часу і простору сенс.

Залучення учнів до художніх цінностей є ефективним стимулюванням їхніх емоційно-почуттєвої та розумової сфер. І. Бех визначає способи емоційного підсилення як використання засобів

підвищення сили певної емоції, щоб вона перетворилася у смислороджувальну функцію тієї чи іншої духовної цінності як спонукання до дії (І. Бех, 2018).

Для нашого дослідження суттєвого значення набуває розробка Н. Бабіченко щодо формування вокально-хорових компетенцій підлітків у позашкільній діяльності. Різні аспекти формування вокально-хорових навичок у виконавців та функціонування голосового апарату під час співу розкрито у працях В. Антонюк, Н. Гребенюк, А. Козир, О. Стахевича, О. Маруфенко, О. Юрко та ін. як слушно вказує Н. Бабіченко, традиційний шкільний колектив не може забезпечити якісні умови для засвоєння школярами всього багатства соціального досвіду музично-творчих дій. Тому, художньо-естетичний розвиток учнів продовжується поза межами школи засобами творчої діяльності у різних музичних колективах (вокально-хорових, музично-інструментальних тощо). Завдання співацького навчання в позашкільній діяльності полягає не лише у формуванні інтересу до музичних явищ, але й у розвитку художнього смаку та цінностей.

Висновки. Отже, висвітлення матеріалу даної публікації дає можливість узагальнити, що ціннісні орієнтації здобувачів освіти – це стійке інтегративне психологічне утворення, що виявляється в емоціях та мотивації вчинків, поведінкових реакціях, яке згодом формується у певну позицію особистості та стає характеристикою її культурно-мистецьких переконань. За допомогою цінностей характеризується ступінь соціально-культурної значущості того чи іншого художнього явища до мистецьких потреб здобувача освіти. Сам процес і процедура вибору мистецьких цінностей забезпечується оцінкою, а спрямованість художньо-виконавської діяльності учня на певну художню цінність створює ціннісну орієнтацію.

ЛІТЕРАТУРА

- Ustymenko-Kosorich, O., Yeremenko, O. (2023). Formation of junior schoolchildren's emotional resistance in out-of-school education institutions by means of musical folklore. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології (Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies)*, 4 (128), 348-356.
- Бех, І. Д. (2018). *Особистість на шляху до духовних цінностей*. Київ – Чернівці: «Букрек» (Bekh, I. D. (2018). *Personality on the way to spiritual values*. Kyiv - Chernivtsi: "Bukrek").
- Дун Хао (2022). *Формування мистецького світогляду підлітків у процесі співацького навчання* (дис. ... докт. філософії). Суми,. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13079/1/Dun%20Khao%20Formuvannia%20mystetskooho%20svitohliadu%202022.pdf> (Dong Hao (2022). *Formation of teenagers' artistic worldview in the process of singing training*

- (PhD thesis). Sumy. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/13079/1/Dun%20Khao_Formuvannia%20mystetskooho%20svitohliadu_2022.pdf.
- Чистякова, І., Бойченко, М., Харченко, Т. (2022). Педагогічні умови формування музично-пізнавальної компетентності молодших школярів у закладах позашкільної мистецької освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 7-8 (121-122)*, 379-389 (Chystiakova, I., Boichenko, M., Kharchenko, T. (2022). Pedagogical conditions for the formation of musical and cognitive competence of younger schoolchildren in out-of-school art education institutions. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 7-8 (121-122)*, 379-389).
- Книш, І. В., Бойченко, М. А. (2023). Європейський вектор розвитку української освіти: досвід та перспективи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 209, 43-48 (Knysh, I. V., Boichenko, M. A. (2023). The European vector of the development of Ukrainian education: experience and prospects. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*, 209, 43-48).
- Кушнір, К. В., Розпутана, Ю. Г. (2018). Формування ціннісних орієнтацій школярів засобами музичного мистецтва. *Молодий вчений*, 8(2), 324-327. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_8%282%29_23 (Kushnir, K. V., Rozputana, Y. H. (2018). Formation of value orientations of schoolchildren by means of musical art. *Young scientist*, 8(2), 324-327. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_8%282%29_23).
- Миропольська, Н. Є. (2021). Художні цінності в життєвому просторі старшокласників: до постановки проблеми. *Мистецтво та освіта*, 1 (99), 10-14. URL: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-1\(99\)-10-14](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-1(99)-10-14) (Myropolska, N. Ye. (2021). Artistic values in the living space of high school students: on stating a problem. *Art and Education*, 1 (99), 10-14. URL: [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-1\(99\)-10-14](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-1(99)-10-14)).
- Паньків, Л. (2019). Педагогічні принципи організації мистецької діяльності учнів в умовах позашкільної освіти. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*, (14), 130-141. URL: <https://doi.org/10.37041/2410-4434-2019-14-10> (Pankiv, L. (2019). Pedagogical principles of organizing students' artistic activities in the conditions of extracurricular education. *Art education: content, technologies, management*, (14), 130-141. URL: <https://doi.org/10.37041/2410-4434-2019-14-10>).
- Паньків, Л. (2020). *Формування художніх орієнтацій старшокласників у процесі музично-театральної діяльності: теорія, методологія, методика: монографія*. Київ: Вид-во НПУ ім. Драгоманова (Pankiv, L. (2020). *Formation of artistic orientations of high school students in the process of music and theater activities: theory, methodology, technique: monograph*. Kyiv: Department of the NPU named after Drahomanova).
- Плохотнюк, О. С., Борисова, С. В. (2015). Методика вимірювання стану сформованості ціннісних орієнтацій підлітків у галузі музичної культури (в умовах позанавчальної діяльності). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 3 (292), 72-81 (Plokhotniuk, O. S., Borysova, S. V. (2015). The method of measuring the state of formation of teenagers' value orientations in the field of musical culture (in the conditions of extracurricular activities). *Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical Sciences*, 3 (292), 72-81).

Чистякова, І., Ян, Цзінвень (2022). Критерії, показники та рівні сформованості світоглядної культури учнів основної школи засобами музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (117), 263-273 (Chystiakova, I., Yan, Jingwen (2022). Criteria, indicators and levels of formation of worldview culture of primary school pupils by means of musical art. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3 (117), 263-273).

SUMMARY

Kong Lingran. Artistic-performing values of teenagers: theoretical aspects.

The article actualizes the issue of forming students' artistic-performing values in the process of learning singing in extracurricular activities. The concepts of "values", "value orientations", "artistic values", "artistic-performing values" are revealed. The role of value orientations in the development of the younger generation's spiritual culture is emphasized. The broad possibilities of extracurricular education for the practical awareness of artistic phenomena are substantiated. Formation of artistic-performing values takes place under the influence of various forms of musical-performing activities. The important place of learning singing in clarifying the issues of teenagers' values formation in the direction of awareness of the diversity of musical compositions, evaluation approaches to them, creation of one's own "artistic-performing fund" based on the understanding of high-quality music samples has been established.

It is found that value orientations of education applicants is a stable integrative psychological formation that manifests itself in emotions and motivation for actions, behavioral reactions, which is later formed into a certain position of the individual and becomes a characteristic of his cultural and artistic beliefs. With the help of values, the degree of socio-cultural significance of this or that artistic phenomenon is characterized for the artistic needs of the student. The very process and procedure of choosing artistic values is ensured by assessment, and the focus of the student's artistic performance on a certain artistic value creates a value orientation.

Key words: *artistic-performing values, personality, musical-aesthetic development, teenagers, extracurricular activities, learning singing.*

УДК 378.04:745/749

Назар Майструк

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID 0000-0003-4844-7488

Ігор Тетянін

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID 0000-0003-3375-8187

DOI 10.24139/2312-5993/2023.10/285-295

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ В УКРАЇНІ: АСПЕКТИ ЗМІСТУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Значення декоративно-ужиткового мистецтва в контексті сучасної освітньої політики України, яка прагне переходу від авторитарно-дисциплінарного типу навчання до особистісно орієнтованого є незаперечним. Нині основна увага приділяється проблематиці особистісно орієнтованої моделі навчання, що сприяє розвиткові індивідуальних здібностей майбутніх фахівців, їх саморозвитку та